

цивилизация, тамошните аристократи и до сега още ходят на ловъ съ соколи и съ чучулигари.

Следъ приемане на християнството въ България управлявали петъ династии. Стариятъ, първоначално неславянски Омортаговъ родъ (стр. 125) къмъ края съвсемъ отслабналъ. Енергични личности се срѣщатъ между македонскитѣ Шишмановци, които имали резиденциитѣ си въ Охридъ и Прѣспа (963—1018). Въ Търново господарували три рода: търновскитѣ Асеновци, потомцитѣ на старитѣ царе (1280—1323) и бдинскитѣ Шишмановци (1323—1393). Всички били воинствени и страстни. Гърцитѣ обвинявали почти всички тѣхъ въ свирепостъ и вѣроломство, качества, съ които въ действителностъ се отличавалъ само Калоянъ „ромеоубиецътъ“.

Въ сравнение съ България, Сърбия презъ XII—XIV в. в. достигнала до могъщество съ много по-здрави устои, тъй като тукъ въ продължение почти на два вѣка управлявала една енергична и последователна въ политиката си династия. Търновскитѣ царе никога не проявявали характерната за Немановичи черта — склонностъ къмъ монашки животъ; никой отъ тѣхъ на старини не последвалъ примѣра на стария Михаилъ Борисъ. Обратното било съ царичитѣ, твърде много отъ които, главно следъ като овдовѣятъ, се оттегляли въ манастиритѣ. Но въпрѣки това, много пакъ царе, особено Александъръ и Шишманъ III залѣгали за църквата и за литературата.

8. *Съсловия*. Както въ съседна Сърбия, вътрешнитѣ отношения на която добре ни сж познати, така и въ България властѣта била въ ржцетѣ на дворянството и духовенството. При това, обаче, имало и силно градско съсловие. Селското население въ по-голѣмата си частъ било прикрепостено къмъ земята. Въ Сърбия гражданитѣ и селянитѣ, въ противоположностъ на управляващитѣ съсловия, се наричали съ общото име *себри*⁴³.

9. *Боляри* (ед. ч. болѣринъ, боляринъ, боляръ). Българскитѣ боляри, както и сръбскитѣ, рускитѣ и ромънскитѣ благородници, се дѣлѣли на голѣми и малки. Думата „боляринъ“ минала сжщо тъй и у ромъни, албанци и руси; въ Сърбия и въ Босна боляритѣ се наричали властеле (ед. ч. властелинъ) — дума не чужда, впрочемъ, и за българитѣ⁴⁴. Боляритѣ решавали работитѣ на съборитѣ и заемали всички длѣжности; царѣтъ, който винаги ималъ около себе си своя болярски съзетъ⁴⁵, въ сжщностъ билъ само пръвъ между благородницитѣ въ страната си.

За отношенията на боляритѣ къмъ царя, които изобщо сж сжщитѣ, както и въ Сърбия, намираме известни сведения у Данаила⁴⁶. Следъ битката при Велбжждъ възникнала свада между онѣзи, „които сж били удостоени отъ царя на българитѣ съ велики почести и съ славни титли, притежаващи пълна властъ надъ земитѣ и крепоститѣ на тая страна вмѣсто господаря, за когото тѣ били като братя (яко творима братія)“. И по-нататѣкъ говори той, че тѣ като да сж били братя, деца или любими приятели (любими друзи) на царя. Стефанъ Урошъ III, като нахлулъ въ България, повелъ съ себе си окованитѣ въ вериги пленени боляри, за да му предадатъ градоветѣ си и цѣлата страна, ако не искатъ да бждатъ замжчени. Следъ като поставилъ на престола Шишмана II, той призналъ на боляритѣ всичкитѣ имъ „достоинства (санъ) и титли“. Боляри, подтиквани отъ честолюбиви замисли и жадни за властъ, нерѣдко се домогвали почти до пълна независимостъ; така напр., около 1200 г. *Стрѣзъ* и *Славъ* въ Македония, *Иванко* Асеновия убиецъ въ Родопа, *Яковъ Светославъ*, покровителствуванъ отъ маджаритѣ, на западъ. Крепостѣта Бдинъ въ западния жгълъ на царството твърде често била столица на отдѣлни независими князе. Тамъ презъ време на татарското иго е господарувалъ князь Шишманъ, чийто синъ Михаилъ заелъ царския престолъ; по-късно — царъ Срацимиръ. Велико било могъществото и на куманскитѣ